

Серп

Михайло Яцків

Пам'ятаю, наче вчора це діялось. Я пас панські вівці.

Розлогий лан під лісом у сонці леліє, женці — як білі квітки у золотому морі, серпи усміхами мигають та сиплють срібло у смутну співанку.

Найвродливіша з усіх, Варка Яворівна у той день не вела перед, не співала в гурті. Нахилилась низько, ніби не житній колос, а важкий жаль збирала з землі.

Щось їй Микола допік. Чи Варці це тільки так здавалося, чи, може, насправду він забагато кидав оком на Оленку. А як ні, то нащо став поруч з нею?..

Вівця зайшла в лан, я побіг займати її та й глянув на , Варку. Підвелася, поклала серп на голову і в'язала перевесло.

Була це росла дівчина, струнка, як ялиця, коса руса, очі задумливі, — знаєте, які то наші дівчата бувають, коли на серці жаль: смутні, як та співанка, що їх виколисала...

Погнав я вівцю до отари, а Варка весь час мені з гадки не сходить. Десь бачив я у церкві образ: свята діва тримає 7 білу квітку в руці, а над головою світло ясніє. Той образ і Варка з серпом на голові отак і переплітаються.

Аж тут над'їздить молодий дідич верхи. Економ, гайдуки і люди б'ють перед ним поклони. Він злазить з коня, дає уздечку економові, а сам взявся під боки, озирає по женцях. Перекинувся кількома словами з економом.

— Ти, — кликнув той Варку, — ясна пані потребує покоївки — підеш?

Не надумувалась, лиш пахмурила чоло і сквапно відказала:

— Піду, чому ні, хоч би й зараз, — очі блискавкою мигнули в той бік, де був Микола.

— То йди сюди, до ясного пана.

Вона бистро метнулася зв'язати сніп. Поставила його сторчма та несміливо, боязко підійшла до пана і не схилилася до його руки.

Пан окинув її оком, погладив під бороду і сказав тихіше:

— Шкода таке гарне личенько палити на сопці, — моргнув економові і відійшов.

Економ встромив їй уздечку в руки:

— На, не йди до двора впорожні. Заведеш коня і віддаси стрільцеві, пану Максові, чорт би йому в'язи скрутив. Такий противний Максим, хам-околіт, впав в око ясне-пані, а та цяцькається з ним, як кішка з салом, і він нині вередує отаким шляхтичем, як я, гірше, ніж ясне-пан. А як прибрала та догоджає! І хай би хто мені сказав — за що? Такий простий хлоп-холошняк. Та ти, Варко, не важся йому це сказати! Слухай! Як будеш в ласках у ясне-пана, кинь там добре слово за економа Баранського — який він ясне-пану вірний. Не забудь, що я навмисне поставив тебе скраю на прикметі, аби ясне-пан тебе вгледів, бо якби я був поставив тебе з кінця, там, де Олену, то хто би був бачив, хіба той шибайголова Микола? Я вже зранку хотів його з лану нагнати, бо він ліз мені тут скраю.

— То пан економ самі їх там поставили?

— Ну а як?

— Я вже, прошу пана, не піду до двора.

— Здуріла дівка! Саме щастя лізе їй в руки, а вона цурається. Соромитися нема чого. От ясне-пані не соромляться, а що ж ти, хлопська віра...

— Ні, нічого... але я не піду, і вже. Беріть собі коня та ведіть самі.

— Аво! Аво! Гедзь її напав! Та, хоч-не-хоч, чорт тебе бери. Я стільки сот женців залишу і піду до двора, а вони нав'яжуть мені помеликів, що хлоп на вила цілий полукіпок взяв би! Не хочеш панею бути, то йди далі сьорбати пісний борщ з бульбою, але коня заведи, бо тобі хребет нагайкою так спишу, що запам'ятаєш довіку цьогорічні жнива... А ти чого сліпаки витріщив і роззявив губу? — крикнув він і пустився за мною.

Я — вівці наперед себе та навікача в ліс. Чи далеко економ гнав за мною, не знаю. Я забіг аж до греблі і там заховався в гущавник.

Сиджу так, відсапую та розглядаюся, чи не видко економа, аж чую згодом — дудонить щось по корінні і тріскає хворост.

Дивлюся — Варка веде коня, а ясне-пан йде обіч і щось їй говорить.

Я приліг до землі, як наполохане зайчєня, і затамував подих. Дивлюся з-поза галузок, дідич закинув уздечку на зламану гілку, потім взяв Варку впоперек і завернув на малу полянку серед гущі, тут, за кущем. Я ще дужче припав до моху та вп'ялив у них очі. Ані кліпну. Скільки страху було — один бог знає.

Варка не йшла, а ясне-пан майже поніс її і посадив на мох. Яка це справа була, я не розумів. Я бачив тільки, як він обіймав її і по личку гладив, вговорював, що зробить панею, а на подолок висипав цілу жменю грошей.

Варка відпихала його і просилася, та він став лютий, очі загорілись, як у вовка, мовби мав задушити її на смерть. Я хотів крикнути, та горлянку мені стиснуло так, що не міг голосу добути. Коли так борюкалися, вона зойкнула і в ту ж мить блиснуло щось у неї в руках, шморгнуло дідичеві по горлу. Кров бризнула. Варка відскочила і дивилась, як він ще хвилинку бився руками й ногами, а потім захрипів і спустив дух.

Варка спам'яталася лише тоді, коли станув коло неї Микола. Він був зі збанком — певно, ходив по воду і почув її крик. Глянув на пана і на розхристану дівчину і сказав:

— Добре, що у тебе був серп. Так псові і треба. Вже досить покриток в селі.

Він схопив його та потаскав на греблю, а Варка все ще стояла на місці.

Я сховався в кущі та поповз до овець. За якийсь час я побачив, як далеко між деревами мигнули дві пари білих рукавів, ніби метелики, і потім зникли у лісі.

За дідичем, Варкою і Миколою слід пропав. Лише кінь прибіг сам до двора. Тоді була повінь, і пан як пішов углиб з каменем, так і зозуля вже його ніколи не викує.

1907

Джерело: Яцків М. Ю. Новели. — Львів: Каменярь, 1985.